

Tulevan itsensä valitseminen

MATTI PIISPA

Muistan hyvin tilanteen, jossa kuuntelin Maija-Riitta Ollilaa ensimmäisen kerran. Hän esiintyi Tampere-talon Suuressa filosofiatapahtumassa: tyylikäs, nau ravalla äänellä puhuva filosofi seisoi kohdevalossa keskellä muuten tyhjää näyttämöä ja puhui käyttäen vertauskuvia ja tarinoita. Olin jo silloin aika epäkiitollinen kuulija; esitelmät ja luennot säväyttivät enää harvoin. Mutta Ollilan tarinankerronta otti minut valtoihinsa. Jälkikäteen vaahtosin kaikille tutuille tästä uudesta ”löydöstä” ja huomasi, että kukaan ei ollut jäänyt kylmäksi. Meitä mukaan tempautuneita oli paljon, mutta kuulin myös ihmisistä, joita esitys oli suunnattomasti ärsyttänyt.

Uskollisuudesta ja uskottomuudesta -kirjassaan Ollilan tyyli on entisellään. Hän vie tekstiään eteenpäin tarinoin ja vertauskuvin, kirjoittaa sisällöllisesti tiheitä lauseita ja asettaa pohdittavaa pakottavia kysymyksiä. Kirjan nimi johtaa helposti harhaan. Kyseessä ei ole parisuhdeopas tai esitys seksuaalimoraalista, vaikka Ollilalla on annettavaa näistäkin teemoista kiinnostuneelle. Kirjan perusteema on kuitenkin uskollisuus *omalle itselle*. Se on Ollilan mukaan ”uskollisuutta omalle potentiaalille, uinuville mahdollisuuksille, jotka vartovat aktualisoitumistaan. – – Potentiaalini toteuttaja on uskollinen – – sille itselle, joka hän parhaimmillaan voisi olla” (s. 19–20).

Mistä sitten tiedämme, mitä potentiaalia meillä itse kullakin on? Ollila vastaa: etukäteen emme yleensä mistään! Jotkut har-

vat löytävät omimman potentiaalinsa jo hyvinkin varhaisella iällä, joidenkin potentiaalit havaitaan esimerkiksi koulussa, mutta useimmat joutuvat selvittämään potentiaaliansa *kokeilemalla erilaisia asioita*, yritysten ja erehdysten kautta. Monille oikeaksi voi osoittautua moniotte-
lijän rooli, jossa yksi mielenkiinnon kohde ei nousekaan hallitsevaksi.

Usein potentiaalit jäävät esimerkiksi yhteisössä vallitsevien arvostusten, taloudellisten pakkojen tai psyykkisten rajoitusten vuoksi kokonaan havaitsematta ja testaamatta. ”Joku on lähtökohdissaan niin ujo, että vuosituhanen näyttelijälahjakkuus ei pääse kehkeytymään – –. Jonkun erityiset kyvyt voivat olla sellaisia, ettei arvioivalla yhteisöllä juuri sillä hetkellä ole niille käyttöä – –” (s. 44).

Jos ja kun ihminen on päässyt selville omasta potentiaalistaan, hän halunnee selvittää, missä ovat hänen kykijensä rajat. Hän työskentelee ja opiskelee potentiaalinsa parissa ja kehittää omaa osaamistaan. ”Matkan varrella kuva päämäärästä tarkentuu, keinot opitaan, sivupolut osoittautuvat opettavaisiksi” (s. 47). Tämä seikkailu edellyttää omistautumista ja vähemmän tärkeistä luopumista. Pitkäjänteistä *omien* rajojen tavoittelua korostaessaan Ollila kritisoi yhteiskunnassa nykyisin vallitsevaa pikavoittojen haalimista ja kaikilta vaadittavan ”huippuosaamisen” retoriikkaa.

Potentiaalini toteuttamisen ei kuitenkaan pitäisi olla ilotonta hampaat irvessä puurtamista ja

Maija-Riitta Ollila
Uskollisuudesta ja
uskottomuudesta
Helsinki: Kirjapaja Oy,
2003
133 s.

yksittäisten suoritusten keräämistä: ”On pakko toteuttaa juuri tämä tai tuo potentiaali, ja se täydellisesti. Ja voi sitä tuskaa, jos potentiaali ei aktualisoidukaan juuri halutulla tavalla, juuri oikeaan aikaan, juuri oikeaan yleisön aplodeerattessa” (s. 70). Tällaisen asenteen sijaan Ollila peräänkuuluttaa sovinnollisuutta ja armahtavaisuutta itseä kohtaan, jatkuvasta suorittamisesta hellittämistä, suurempien ja pidempien kokonaisuuksien hahmottamista.

Kuinka oman potentiaalini toteuttaminen sovittautuu yhteen muiden ihmisten ja koko yhteisön potentiaalien kanssa? Eikö se ole tavattoman itsekeskeinen ”ohjelma”? Yksi vastaus kysymykseen on ajatus, että vapaat potentiaalimarkkinat ovat kaikkien etu: jokainen omaa potentiaaliansa parhaalla mahdollisella tavalla toteuttamaan pyrkivä on hyödyllinen myös yhteisölleen.

Ollilan mielestä uskollisuutta omalle itselle ei kuitenkaan voi muutta mutkitta nostaa ylimmäksi arvoksi, vaan sillä on aina moraaliset, yhteisölliset reunaehdot. Kun joku syöksyy toteuttamaan omaa potentiaaliansa, on aina kysyttävä, estääkö hän samalla joitakin muita toteuttamasta omia suunnitelmiaan. ”Kenellekään ei voida suoda sel-

laista vapautta, joka tuhoaisi muiden vapauden. – – Mikään potentiaalin muoto ei voi olla niin arvokas, että siitä maksetaan muiden elämällä” (s. 77).

Eräät muutkin filosofit ja ”valmentajat” ovat viime vuosina esittäneet samansuuntaisia ajatuksia kuin Maija-Riitta Ollila. Olen saanut tuttavapiirissäni piiskaa innostuksestani niitä kohtaan. Minulle on sanottu, että ne edistävät pikkuporvarillista elämänpolitiikkaa ja markkinaor-

juuteen alistumista ja niillä on saatu myös ns. jokamiesluokkaan kuuluvat ihmiset kääntämään selkensä köyhille ja heikoille.

Epäilemättä suureen sosiaaliin ja taloudelliseen eriarvoisuuteen ja turvattomuuteen liittyvien ongelmien ratkaiseminen vaatiikin muuta kuin puhetta oman potentiaalin ja ainutlaatuisuuden etsimisestä. Näiden puheiden ensisijainen kuulijakunta on suhteellisen hyvin toimeentuleva keskiluokka, koulu-

tettu työssä käyvä väki, joka etsii tyydyttävämpiä näköaloja työsäään ja elämässään. Toisaalta voi kysyä, kumpi on parempi vaihtoehto köyhälle ja työttömälle: hänen uhriasemansa ja tukiriippuvuutensa korostaminen vai hänellä kaikesta huolimatta olevan potentiaalin ja toimintakyvyn korostaminen. Kumpikaan näkökulma ei ole väärä, mutta visio paremmasta tulevaisuudesta ei voi konstruoida ilman jälkimmäistä.

Tiedon pahuus ja hyvyys

MATTI VIRTANEN

Janne Kivivuoren pienen mutta virittävän kirjan perusajatus on seuraava. Läpi historian on elänyt niin teoriassa kuin käytännössä näkemys, että valtion ja sen eliitin pitää hallita kansaa vetovoimaisen illuusion eli kansalaisuskonnon avulla. Näitä illuusioita Kivivuori nimittää hyväksi myyiksi. Hyvän myytin avulla eliitti pyrkii turvaamaan yhteisön moraalisen ja sosiaalisen järjestyksen, ja juuri siksi illuusioton, totuutta hakeva tiede on koettu hyvän myytin ylläpitäjien kannalta eriasteisesti vaarallisena. Varsinkin tilanteissa, joissa sosiaalinen järjestys järkkyy, tieteen katsotaan houkuttelevan kansaa moraalittomuuteen hyvän myytin perusteita jäytävillä tiedoillaan ja käsitteillään. Siksi historiaa halkoo hyvän myytin ja pahaksi katsotun tiedon jännitteinen suhde, joka on tuottanut varsinkin nousevien uusien tieteiden vastaisia moraa-

lisia ryhtiiliekkeitä – myös vaikiintuneen tieteen sisällä.

Kivivuoren perusajatus (hyvä myytti ja paha tieto sen uhkana) on toimiva ja auttaa näkemään ja jäsentämään historiassa perustaltaan aina samana toistunutta asetelmaa, jonka ilmentymiä Kivivuori kirjassaan kuvaa. Yksi Kivivuoren kuvaama episodi on uuden tieteen, evoluutiopsykologian, suomalaisessa tiedemaailmassa 1990-luvulla käynnistämä kuohunta. Kivivuoren kuvaus omasta tutustumisestaan evoluutiopsykologian ”vaarallisiin” kirjoihin on herkullisen hauska.

Yksi piirre Kivivuoren kirjassa kuitenkin häiritsee. Kivivuorelle myytit (kuten kaikki illuusiot) ovat varsin yksiselitteisesti harhaisia tai epätosia sepitteitä, joiden avulla ihminen pakenee todellisuuden ja tiedon maailmaa. Näinhän ne tietysti ovat toimineet ja toimivat: ne siirtävät ihmisiä tästä reaalista toiseen, fik-

Janne Kivivuori
Paha tieto
Tieteenvastainen ajattelu
antiikista uusimpiin
kiistoihin
Nemo, 2003
197 s.

tiiviseen todellisuuteen – mutta ovatko illuusiot väistämättä pakkoa kuvitelmiin, jotka vain harhauttavat ihmisiä pois tästä maailmasta?

Kivivuori näkee todellisuuden ja illuusion välisen suhteen ikään kuin poikkileikkauksena, kahden rinnakkaisen, toisistaan erillään olevan maailman mallina. Maailmat voivat kuitenkin olla myös peräkkäin: silloin illuusio on utopia, ihanne, jonka yhteisöt tai yksilöt asettavat oman toimintansa päämääräksi, ohjaavaksi haaveeksi (jota ei koskaan voi lopullisesti saavuttaa). On vaikea